

УДК: 811.11+81'322.6+81'42

КАТЕГОРІЯ ЗГОДИ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ІНТЕРАКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНА ПАРАДИГМА

Стаття присвячена дослідженню згоди в інтеракційно-прагматичній парадигмі. Зокрема, визначено, що згода є інтеракційно-прагматичною категорією, сутність якої полягає у спільності точок зору комунікантів та, як наслідок, формуванні обопільної інтенції щодо подальшого розвитку позитивної, конструктивної мовленнєвої взаємодії. Категорія згоди реалізується у діалогічному дискурсі у мовленнєвому акті згоди, який являє собою акт вербальної взаємодії мовця і слухача, ілюктивною метою якого є маркування сказаного співрозмовником як такого, що відповідає дійсності або інтересам (можливостям) мовця. Інтеракційно-прагматична сутність мовленнєвого акту згоди проявляється у його тісному зв'язку із ініціальною частиною дискурсу та зумовленості його прагматичної спрямованості настановою попереднього мовленнєвого акту, ходу або частини дискурсу. На матеріалі англійського діалогічного бізнес-дискурсу виділяються інтеракційно-прагматичні смисли мовленнєвого акту згоди, такі як згода-рієкт, згода-ексепт та згода-підтвердження.

Ключові слова: згода, англійський діалогічний бізнес-дискурс, інтеракційно-прагматична категорія, мовленнєвий акт згоди, згода-рієкт, згода-ексепт, згода-підтвердження.

Постановка проблеми. У світлі сучасних антропоцентричних тенденцій у лінгвістиці нагальним є звернення до проблем міжособистісної комунікації, зокрема, з'ясування принципів успішної мовленнєвої інтеракції, ролі фактору адресата у формально-структурній побудові дискурсу, встановлення зв'язку мовленнєвих інтенцій та мовних засобів їх реалізації у процесі інтеракції, опису когнітивних механізмів реалізації мовленнєвих інтенцій тощо. В цьому контексті розгляд категорії згоди у межах інтеракційно-прагматичної парадигми вважається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Центральним поняттям в загальнолюдському мовленнєвому контакті між комунікатором та комунікантом вважається згода. Проблеми дослідження згоди як лінгвістичної категорії присвячено чимало наукових праць. Зокрема, вченими розглядалися категоріальні ознаки згоди (І. В. Галактіонова, Н. К. Войцехівська, О.М. Ружникова, Т. М. Свиридова), засоби реалізації категорії згоди у мовленні (І. С. Рудик, М. К. Любимова, О. В. Озаровський), класифікувалися комунікативно-прагматичні смисли згоди (А. Д. Зербіно, В. Н. Василина, М. К. Любимова, О. М. Ружникова), аналізувалася просодія реплік згоди по відношенню до ініціальної репліки (П. Огден, Л. Пікерінг). Проте, незважаючи на достатню кількість наукових доробок щодо сутності категорії згоди загалом, з позицій інтеракційного підходу ця категорія є ще не недостатньо дослідженою, що зумовлює актуальність цієї роботи. Вибір об'єкту дослідження пов'язаний із тим фактом, що в бізнес-дискурсі саме згода, досягнення порозуміння виступає як провідною тональністю, так і його головним цільовим спрямуванням.

Метою роботи було визначити інтеракційно-прагматичну сутність категорії згоди та мовленнєвого акту згоди в англійському діалогічному бізнес-дискурсі. Сформульована мета зумовила постановку наступних завдань:

- дати визначення згоди як інтеракційно-прагматичної категорії;
- описати мовленнєвий акт згоди у межах інтеракційно-прагматичної парадигми;
- виділити та описати інтеракційно-прагматичні смисли мовленнєвого акту згоди на матеріалі англійського діалогічного бізнес-дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістика розглядає згоду у трьох основних аспектах: комунікативному, який розуміє згоду як спільну думку, що містить змістове наповнення та емоційний аспект і виступає результатом взаємодії співрозмовників; логіко-змістовому, що передбачає аналіз семантичного наповнення терміну «згода», та формальному,

який орієнтований на встановлення співвідношення семантики згоди та її структури (форми), що дозволяє з'ясувати мовну сутність унісону [1, с.18-19].

Словник Даля наводить наступне визначення згоди: згода – це «однорідність, однаковість кимось думки або почуття, наміри, переконання; стан багатьох, що погодилися на щось спільне. || Дозвіл, дозволяння, призволення, ухвалення, ствердження, як пряме бажання того, хто погоджується на щось, або як його поступка» [2, с.118].

Згода як лінгвістична категорія визначається як специфічне явище діалогічної модальності, що передбачає вираження тотожності, збігу позицій суб'єкта мовлення із точкою зору, висловленою іншим суб'єктом мовлення [3, с. 57].

Категорія згоди кваліфікується різними лінгвістами як функціонально-семантична (Н.І. Поройкова, О.Н. Морозова, Т. М. Свиридова), комунікативна (І. В. Галактіонова, Т.В.Матвеева, Т. Г. Михальчук, Н. І. Поройкова), когнітивно-комунікативна (Н.К. Войцехівська), логіко-синтаксична (О.П. Куш). На наш погляд, в такій різниці кваліфікацій немає протиріччя, як зазначають деякі дослідники (Н. К. Войцехівська), адже згідно конкретної мети конкретного дослідження на перший план можуть виходити ті чи інші ознаки згоди. Цим пояснюється той факт, що навіть в дослідженнях одних і тих самих вчених, згода часто розглядається як, наприклад, семантична та комунікативна категорія (Н.І. Поройкова, Т.М. Свиридова), когнітивно-комунікативна та семантична (О. М. Ружникова) і т. ін.

Згода як семантична категорія є універсальним засобом концептуалізації дійсності в мовній картині світу, вона реалізується у конкретному мовному матеріалі та передає відношення до «положення справ», позначає засоби мовленнєтворення. Функціонально-семантичне поле згоди являє собою систему ієрархічно організованих засобів, які взаємодіють на семантичній основі та виражають категорію згоди. Змістовою основою концепту «згода» є сема «результату мовленнєвого спілкування», а до його головних ознак відносяться націленість співбесідників на результат дії, досягнення результату сумісними зусиллями, рівноположеність в мовленнєвих діях кожного учасника та орієнтування в своїх вимогах на посильні обставини, тобто на єдність умов та єдність тематичного простору, встановлення взаємної відповідності частин цілого, гармонії, які виявляють свою функціональну специфіку в протилежність концепту незгоди.

Згода приймає участь в організації та / або урегулюванні комунікативного процесу, з огляду на це згода найчастіше розглядається саме як категорія комунікації та комунікативної свідомості (А. К. Михальська, І. В. Галактіонова, Т. В. Матвеева, Т. М. Свиридова).

Згода являє собою інтенціональний концепт, що складається з понятійного, образного та ціннісного компонентів. До понятійного компоненту цих концептів входять позитивна реакція – прийняття позиції співрозмовника; образна складова пов'язана з емоційним станом людини (наприклад, в російській – воно асоціюється із співзвучністю голосів, в англійській – відображає відношення однією людини до іншої) та ціннісна складова, яка зумовлюється його гармонізуючою функцією в мовленнєвому спілкуванні.

У когнітивно-комунікативній парадигмі згода визначається як категорія, суть якої полягає у збігові поглядів співрозмовників; інакше кажучи, категорія, орієнтована на продовження діалогу з метою досягнення взаєморозуміння між його учасниками [1, с. 24].

Як логіко-синтаксична категорія, згода бере участь у формуванні і виявленні предикативності – найголовнішої ознаки речення, якою виражається відношення наявного в реченні змісту до дійсності.

Категорія згоди також описується в термінах концепції модальності. Так, згода належить сфері реагуючої модальності. У функціонально-семантичному полі модальних значень згода відноситься до власне оцінних суб'єктивно-модальних значень.

У межах даного дослідження згода розглядається в контексті мовленнєвої взаємодії, де зв'язок реплік згоди з ініціальними репліками передбачає інтенціонально-психологічне відношення між співбесідниками, тобто йдеться не про відношення між репліками (інтерактивні відношення), а відношення між суб'єктами висловлювань, тобто прояв інтеракціональних відношень. Концептуальний фрейм згоди, що є інтерактивним, охоплює суб'єкта згоди, предикат згоди та об'єкт згоди (особу, з якою суб'єкт погоджується, та зміст згоди).

Спілкування завжди є взаємодією суб'єктів, а не поєднанням симетричних діяльностей, що розвиваються паралельно. Під час мовленнєвої взаємодії співрозмовники здійснюють певний обмін знаннями, мають змогу прилучитися до ментального простору співрозмовника, його концептуального світу; при цьому у процесі пошуку смисла висловлювання відбувається створення нового спільного когнітивного простору. Мовленнєва взаємодія при цьому може мати конфліктний, атональний характер, тобто бути спрямованою на конфронтацію із співрозмовником; або позитивною, емпатійною, міметичною, орієнтованою на кооперацію. На противагу протидії як формі мовленнєвої взаємодії, коли репліка-стимул та репліка-реакція знаходяться в конфронтації у когнітивному, волітивному, емоційному та дискурсивному аспектах, згода є формою мовленнєвої взаємодії, що передбачає узгодженість у вищезгаданих аспектах.

Згода виступає також інтенцією, яка, реалізуючись у мовленнєвій інтенції, а далі – у конкретному висловлюванні, забезпечує розвиток мовленнєвої взаємодії. На протязі всієї мовленнєвої взаємодії відбувається кодування у вербальну форму та декодування, інференція інтенцій. Ядерна інтенція згоди разом із додатковими, периферійними інтенціональними відтінками створює такий смисл, що належить одночасно адресанту та адресату та який є результатом мовленнєвої інтеракції.

Таким чином, ми розглядаємо згоду як інтеракціонально-прагматичну категорію, суть якої полягає у спільності точок зору комунікантів та, як наслідок, формуванні обопільної інтенції щодо подальшого розвитку позитивної, конструктивної мовленнєвої взаємодії.

Категорія згоди у дискурсі може виступати тональністю та конкретною комунікативною реакцією на висловлювання співрозмовника. В бізнес-дискурсі згода, орієнтованість на досягнення порозуміння є провідною тональністю. Крім того, категорія згоди реалізується в конкретних мовленнєвих актах згоди, яким в офіційно-діловому дискурсі надається перевага.

Для визначення сутності мовленнєвого акту згоди вважаємо за необхідне звернення до аналізу поняття мовленнєвого акту загалом. У класичній теорії під мовленнєвим актом розуміють сукупність операцій, які складають фізичну дію, що інтерпретується як мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, нерозкладна на інші акти. У цьому тлумаченні мовленнєвий акт є дією, що здійснюється за допомогою висловлювання; мовленнєвий акт, таким чином, обмежується аспектами мовця та його інтенцій. Проте це поняття отримує новий зміст в контексті інтеракціональної парадигми, яка підкреслює активну роль слухача, звертає особливу увагу на контекст та ситуацію, пресупозиції комунікантів. Так, мовленнєвий акт розглядається не як дія (адже в комунікативній події комуніканти не лише передають ідеї – вони взаємодіють (за Т. ван Дейком), а як взаємодія, інтеракціональний акт; тобто не лише як процес, що здійснює перехід характеристик мовленнєвого матеріалу із потенційної в актуальну форму, а як діяльність. Таким чином, мовленнєвий акт визначається як «мовленнєва взаємодія мовця та слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення в процесі спілкування» [7, с. 73].

Під мовленнєвим згоди найчастіше розуміють саме акт взаємодії учасників процесу комунікації (І. М. Рудик, О. М. Ружникова, Т.М. Шумило), головною телеологією (аналог *інтенції* стосовно дискурсивного акту, за А.М. Приходько) якого є установка на консенсусну комунікацію [4, с. 110]. І.М. Рудик визначає мовленнєвий акт згоди як «акт вербальної взаємодії мовця і слухача, ілокутивною метою якого є маркування сказаного співрозмовником як такого, що відповідає дійсності або інтересам (можливостям) мовця» [5, с. 5-7].

Інтеракціонально-прагматична сутність мовленнєвого акту згоди проявляється у його тісному зв'язку із ініціальною частиною дискурсу та зумовленості його прагматичної спрямованості настановою попереднього мовленнєвого акту, ходу або частини дискурсу. Відповідно до прагматичної спрямованості ініціальної частини в діалогічному дискурсі нами виділяються мовленнєві акти згоди-рієкт, згоди-ексепт та згоди-підтвердження.

Мовленнєві акти згоди-рієкт є реакцією на пропозицію, прохання, наказ, спонукання до виконання певної дії; прагматичні смисли цього виду згоди представлені такими прагматичними відтінками, як дозвіл, обіцянка, ратифікація. Найчастіше в експериментальному матеріалі були відмічені такі послідовності ініціальних та реактивних мовленнєвих актів:

- пропозиція – згода-схвалення, підтримка;

- прохання – згода-дозвіл;
- прохання – згода-обіцянка;
- пропозиція – згода-ратифікація.

Мовленнєві акти згоди-ексепт являють собою реакцію на вираження судження, думки щодо певного питання. Мовленнєвий акт згоди-підтвердження виражає згоду із другою стороною щодо надання нею достовірних, об'єктивних даних.

Інтерактивний характер мовленнєвого акту згоди (зв'язок між репліками) в англomовному діалогічному бізнес-дискурсі проявляється у мовних способах його реалізації. Зокрема, на основі аналізу експериментального матеріалу були встановлені такі відмінності у способах вираження згоди різної прагматичної спрямованості, мовна форма якої знаходиться у безпосередньому зв'язку із формою ініціальної репліки.

Так, висловлювання, що реалізують мовленнєвий акт згоди-рієкт, мають вільну форму вираження згоди або представлені конструкцією комунікатив згоди+перифраз попереднього мовленнєвого акту (семантичне відношення екстенціональної еквівалентності).

Міжпропозитивний зв'язок між мовленнєвими актами при вираженні згоди-ексепт встановлювався переважно відношеннями тотожності, при яких наступне висловлювання доповнювалося новими лексико-граматичними елементами, або навпаки, ці елементи втрачалися; відношеннями екстенціональної міжпропозитивної еквівалентності, при якій в наступному мовленнєвому акті відбувається заміна певних слів або навіть цілої пропозиції, тобто смисл висловлювання залишається однаковим, проте відбувається формальний перифраз ініціального висловлювання. Також мовленнєвий акт згоди-ексепт реалізовувався за допомогою комунікативів згоди – однослівних та надслівних, – або мали вільну форму вираження.

При вираженні згоди-підтвердження міжпропозитивний зв'язок між мовленнєвими актами встановлювався також відношеннями тотожності, при цьому реактивні висловлювання згоди-підтвердження містили повністю попередній мовленнєвий акт з фінальним (на відміну від згоди-ексепт) додаванням комунікативу. Найчастіше ж мовленнєвий акт згоди-підтвердження був актуалізований у висловлюваннях-комунікативах.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що мовленнєвий акт згоди є інтеракціональним, його прагматична спрямованість визначається цілком прагматичною спрямованістю ініціюючого мовленнєвого акту, ходу або частини дискурсу.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Результати проведеного дослідження довели, що згоду в діалогічному бізнес-дискурсі доцільно розглядати як інтеракціонально-прагматичну категорію, сутність якої полягає у спільності точок зору комунікантів та, як наслідок, формуванні обопільної інтенції щодо подальшого розвитку позитивної, конструктивної мовленнєвої взаємодії. Категорія згоди реалізується у мовленні у конкретному мовленнєвому акті згоди, який є інтеракціональним. Інтерактивні відношення між репліками діалогу зумовлюють прагматичну детермінованість мовленнєвого акту згоди ініціальним мовленнєвим актом, ходом або частиною дискурсу. Зокрема, відповідно до прагматичної настанови ініціальної частини в англomовному діалогічному бізнес-дискурсі виділяються мовленнєві акти згоди-рієкт, згоди-ексепт та згоди-підтвердження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі інтеракціонально-прагматичних смислів згоди у інших видах дискурсу, виділенні аналогічних смислів незгоди, порівнянні особливостей інтеракціонально-прагматичної сутності мовленнєвих актів згоди та незгоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войцехівська Н. К. Категорія згоди в українському літературному діалогічному дискурсі (на матеріалі художньої літератури ХХ — початку ХХІ століть) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Войцехівська Наталія Костянтинівна. – К., 2009. – 288 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – М. : ОЛМА-ПРЕСС. – Т.4., 2001. – 576 с.
3. Озаровский О. В. Парадигма согласия-несогласия / О. В. Озаровский // Русское предложение : исследование и преподавание в школе и в вузе : сб. науч. трудов. – Воронеж, 1986. – С. 57-66.
4. Приходько Н.А. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология / Н. А. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2010. – № 1. – С. 101–122.

5. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди / незгоди в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Ірина Миколаївна Рудик. – Харків, 2000. – 17 с.
6. Свирідова Т. М. Категорія согласія / несогласія в руском языкe : автореф. дисс. на соиск. науч. степени док. філол. наук : 10.02.01 „Русский язык” / Т. М. Свирідова. – Елец, 2008. – 32 с.
7. Шевченко І. С. Речевой акт как единица дискурса: когнитивно-прагматический подход / І. С. Шевченко // Тверской лингвистический меридиан: сб. науч. статей. Вып. 7 : В мире языка / Под ред. Л. П. Рыжовой. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2007. – Режим доступа : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11113>.

Юмрукуз А. Категорія згоди у діалогічному дискурсі: інтеракціонально-прагматична парадигма. В статтє рассматривается согласие в интеракционвльно-прагматической парадигме. Согласие определяется как интеракционально-прагматическая категория, суть которой заключается в оцности точек зрения коммуникантов и, как следствие, формировании общей интенции в отношении дальнейшего развития позитивного, конструктивного речевого взаимодействия. Категория согласія реализуется в диалогическом дискурсе в речевом акте согласія, который представляет собой акт вербального взаимодействия говорящего и слушателя, иллокутивной целью котрого является маркировать сказанное собеседником как отвечающее действительности или интересам (возможностям) говорящего. Интеракционально-прагматическая сущность речевого акта согласія проявляется в его тесной связи с инициальной частью дискурса и в обусловленности его прагматической направленности установкой предыдущего речевого акта, хода или части дискурса. На материале англоязычного диалогического бизнес-дискурса выделяются интеракционально-прагматические смыслы речевого акта согласія, такие как согласие-риэкт, согласие-экспет и согласие-подтверждение.

Ключевые слова: согласие, англоязычный диалогический бизнес-дискурс, интеракционально-прагматическая категория, речевой акт согласія, согласие-риэкт, согласие-экспет, согласие-подтверждение.

Yumrukuz A. Category of consent in dialogical discourse: interactional and pragmatic paradigm. The article deals with the analysis of consent in light of interactional and pragmatic paradigm. Consent is viewed as an interactional and pragmatic category which stands for the solidarity of communicants' points of view which, consequently, leads to the formation of mutual intention concerning the further development of positive, constructive speech interaction. The category of consent in dialogical discourse serves as a leading tonality of the discourse and is implemented in the speech act of consent. The latest is the act of verbal interaction of a speaker and a listener whose illocutive aim is to mark what has been uttered by the interlocutor as corresponding to the reality or speaker's interests / opportunities. Interactional and pragmatic essence of the speech act of consent manifests itself in its close connection with the initial part of the discourse which determines its pragmatics. Based on the material of the English dialogical business discourse the following interactional and pragmatic senses of the speech act of consent are distinguished: consent-react, consent-accept and consent-confirmation.

Key words: consent, English dialogical business-discourse, interactional and pragmatic category, speech act of consent, consent-react, consent-accept, consent-confirmation.

Статтю схвалено
кандидатом філологічних наук, завідувачем кафедри
германської філології та МВІМ
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
Т.Є. Єременко